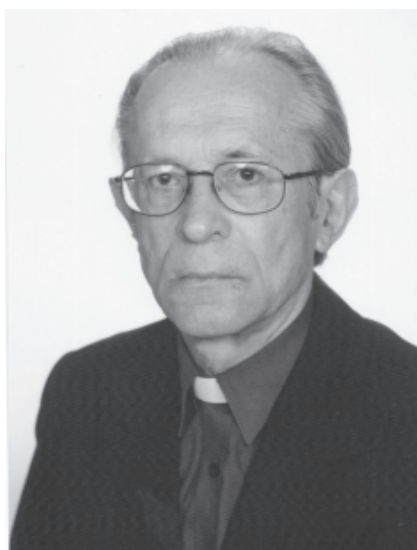

IX. WSPOMNIENIA POŚMIERTNE

Ks. Andrzej Kwaśniewski

WSPOMNIENIE POŚMIERTNE O KSIĘDZU PROFESORZE DANIELU OLSZEWSKIM (1934–2015)

PRACE WYKONANE DLA DIECEZJI KIELECKIEJ

Seminarium Kieleckie posiada starą metrykę – sięga swoimi początkami pierwszej połowy XVIII wieku. Seminaryjni profesorowie teologii i filozofii w większości ograniczali się w XVIII i w XIX wieku do wykładania przedmiotu. Wykład polegał na głośnym czytaniu podręcznika w języku łacińskim. Stosunkowo nieliczni publikowali prace naukowe. Historia Kościoła była przedmiotem wprowadzonym późno do programu seminaryjnego. Wykładowcy historii pojawili się w początkach XIX wieku. Od początku odznaczyli się aktywnością naukową i pozostawili publikacje.

Kielecka tradycja historii Kościoła

W pierwszej połowie XIX wieku działali dwaj historycy-pisarze. Biskup Ludwik Łętowski pozostawił m.in. *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich*. Ks. Walenty Witkowski opublikował m. in. wartościowy

artykuł na temat kolegiaty kieleckiej w *Pamiętniku Religijno-Moralnym*¹. W drugiej połowie XIX wieku wybitnym uczonym środowiska kieleckiego był ks. Władysław Siarkowski, prekursor kieleckiej archiwistyki i autor ponad 100-u publikacji². Był związany przede wszystkim z Konsystorzem Generalnym w Kielcach. W czasach bpa Tomasza Kulińskiego kierowanie kancelarią diecezjalną łączył Siarkowski z gorliwie spełnianymi obowiązkami proboszcza w Kijach. Każda funkcja i urząd owocowały w życiu Siarkowskiego wysokimi osiągnięciami, które wydarzały się równocześnie: osiągnięcia administracyjne, archiwalne, duszpasterskie, archeologiczne, etnograficzne i naukowe publikacje. Reprezentował dawny model wszechstronnego księdza. W 1874 r. Siarkowski wydzielił i zinwentaryzował stare akta konsystorskie, które następnie przeniósł do oddzielnego pomieszczenia. Było to faktyczne stworzenie archiwum. Polecenie tworzenia archiwów diecezjalnych wprowadzono dopiero w 1917 r. w ówczesnym Kodeksie Prawa Kanonicznego.

W dwudziestoleciu międzywojennym wykładowcami historii byli: ks. dr Józef Zdanowski i ks. mgr Franciszek Mazurek; w czasach powojennych ks. mgr Tomasz Wróbel i ks. prof. Daniel Olszewski. Czterej wykładowcy historii działający w XX wieku pozostawili wartościową spuściznę piśmienniczą. W ubiegłym wieku nie zdarzył się przypadek powierzenia wykładów historii Kościoła osobie nie prowadzącej działalności naukowej (piśmiennictwo). Jedyny taki „przypadek” został opisany przez ks. Wróbla: „Na początku 1943 r. bp Kaczmarek doszedł do wniosku, że należy mianować w miejsce ks. Mazurka innego kapłana na archiwariusza; zwłaszcza, że nadeszła wiadomość (...) o jego śmierci – 19.01.1942 r. Na to stanowisko powołano ks. Tomasza Wróbla, proboszcza parafii Podlesie, a więc człowieka niefachowego i nieprzygotowanego do pełnienia obowiązków opiekuna archiwaliów. Mimo jego tłumaczeń i próśb przysłano mu nominację na notariusza-archiwariusza z datą 18.01.1943”³. Podejmując interpretację autorelacji ks. Wróbla należy uzupełnić, że prowizoryczne rozwiązanie sprawy archiwum przez bp. Kaczmarka (*kacmarcianum*), jak również w konsekwencji wykładów seminaryjnych okazało się niezwykle owocne. Wróbel uzupełnił wykształcenie. Zajmował się archiwum, biblioteką, wykładami i pozostawił znaczące publikacje.

Nie było niestety w XX wieku pomiędzy wykładowcami korzystnej zwykle w rzemiośle historyka relacji nauczyciel-uczeń. Pomimo tego w XX wieku wytworzył się wśród diecezjalnych historyków zwyczaj pisanie nekrologów; obszernych, uwzględniających działalność naukową. Tę tradycję historiograficzną otwiera nekrolog ks. Siarkowskiego, który został opracowany przez ks. Zdanowskiego⁴. Sam Józef Zdanowski tuż po śmierci został uczczony nekrologiem przez ks. Tomasza Wróbla⁵. Z kolei ks. prof. Daniel Olszewski napisał obszerny nekrolog ks. Wróbla⁶. Gdy powstawały odpowiednie tomy

Słownika polskich teologów katolickich biogramy kieleckich historyków wraz z bibliografią zostały opracowane do słownika⁷. Niniejszy artykuł został przygotowany jako kontynuacja tradycji – ku uczczeniu ks. Olszewskiego.

Założenia metodyczne

Na temat księdza profesora Daniela Olszewskiego powstało już wiele wielu publikacji⁸. Redakcja życiorysu, który ze zrozumiałych względów winien być opublikowany na łamach stuletniego, szacownego czasopisma „Kielecki Przegląd Diecezjalny”, wymaga więc odpowiedniego namysłu koncepcyjnego. W celu uniknięcia streszczania opublikowanych artykułów w niniejszym życiorysie podjęta została sprawa prac wykonanych dla diecezji. W odniesieniu do księży, którzy działali na forum ogólnopolskim zwykle sprawy diecezjalne schodzą na drugi plan i rzadko w takich przypadkach podejmuje się refleksję na działalnością dla kościoła partykularnego. Autorzy przy świadomości, że na temat danego księdza publikowano w czasopismach naukowych łatwo dyspensują się od tematów działalności lokalnej.

Podstawę źródłową artykuł stanowi podany do druku *Biogram oraz bibliografia podmiotowa i przedmiotowa księdza profesora Daniela Olszewskiego (1934–2015)*. Artykuł ten obejmuje szczegółowy życiorys, oraz bibliografię podmiotową obejmującą 355 pozycji. Do życiorysu i bibliografii podmiotowej dołączono tam bibliografię przedmiotową obejmującą ponad 60 pozycji w tym m. in. artykuły z gazet na temat ks. Olszewskiego i recenzje jego książek. Ustalenia biograficzne i bibliograficzne zamieszczone w podanym do druku życiorysie zostały oparte na literaturze oraz źródłach kancelaryjnych Kurii Diecezjalnej Kielcach. W niniejszym artykule dane te są wykorzystywane jako już sprawdzone i ustalone. Zgodnie z potrzebami narracji w niniejszym artykule w odpowiednich miejscach zostały streszczone. Ponadto artykuł niniejszy wykorzystuje wiedzę z autopsji autora, która zdradza czasem formę wspomnień. Merytoryczne omówienie całego dorobku naukowego stało się przedmiotem podanego do druku artykułu *Dorobek naukowy księdza profesora Daniela Olszewskiego*. W prezentowanym artykule chodzi o zwrócenie uwagi na prace, które da się zaklasyfikować jako wykonane bezpośrednio dla diecezji kieleckiej. Ponadto idzie o ukazanie prac ks. Olszewskiego na tle dawniejszych osiągnięć historiografii diecezji kieleckiej.

Pochodzenie, wykształcenie i początki organizacji warsztatu

Daniel Olszewski urodził się dnia 5 września 1934 r. w Wolicy koło Jędrzejowa jako syn Piotra i Zofii z domu Stępień. Rodzice posiadali gospodarstwo rolne. W czasach powojennych rodzina założyła młyn, który posiadała do momentu upaństwowienia. W dniu 1 września 1935 r. został ochrzczony

w kościele św. Trójcy w Jędrzejowie (nr aktu 205). Po utworzeniu przez bp. Czesława Kaczmarka parafii w Jasionnej (1949 r.) miejscowość Wolica została przydzielona do nowo utworzonej parafii. W latach 1941–1946 uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Rakowie koło Jędrzejowa, następnie kontynuował naukę w Szkole Podstawowej nr 1 w Jędrzejowie (1946–1948). W latach 1948–1951 uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Jędrzejowie. Po maturze przez rok pracował fizycznie w młynie rodziców. Praca była doceniana przez ojca, który wypłacał mu regularnie pieniądze i prowadził z nim rozmowy o przyszłym zawodzie⁹. W latach 1952–1958 odbył sześciolletnie studia teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach. Przyjął kolejno: tonsurę (16 X 1954 r.) ostiariat i lektorat (17 X 1954 r.), egzocystat i akolitat (30 X 1955 r.), subdiakoniat (30 I 1957 r.), diakonat (6 II 1957 r.) W dniu 31 maja 1958 r. w Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Młodzawach ks. bp Czesław Kaczmarek udzielił mu święceń kapłańskich. W latach 1958–1961 podjął pracę duszpasterską jako wikariusz w parafii Pilica. W roku 1961 ks. bp Czesława Kaczmarka skierował go na studia historyczne na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Studia ukończył w roku 1966 uzyskaniem dyplomu magistra w zakresie historii. Praca magisterska zatytułowana *Struktura duchowieństwa parafialnego w archidiakonacie kurzelowskim w początkach XVI wieku* została napisana pod kierunkiem prof. Jerzego Kłoczowskiego.

Po zakończeniu studiów został zatrudniony przez ks. bpa Jana Jaroszewicza w duszpasterstwie akademickim w Kielcach. Wykładowcą historii w seminarium był ks. Tomasz Wróbel. Praca wśród studentów trwała trzy lata (1966–1969). Powrót do Kielc zaowocował zainteresowaniem się aktami konsystorskimi. Akta wytworzone przez kielecką kancelarię diecezjalną znajdowały się wówczas w seminarium. Z powodu trudnych warunków lokalowych były stłoczone w dwóch pomieszczeniach przy bibliotece. Archiwariusz ówczesny ks. Tomasz Wróbel udostępniał akta we własnym mieszkaniu. Te utrudnienia praktycznie uniemożliwiały wykorzystanie zasobu do badań. Rocznie liczba korzystających nie przekraczała kilkunastu osób. Ważniejszym jednak powodem był brak metod. Nikt nie potrafił wówczas ocenić wartości tych źródeł. Sposób wykorzystania akt był ograniczony do ustalenia dziejów danej parafii, bądź instytucji kościelnej. Sporządzano także życiorysy duchownych.

Szczerliwym dla rozwoju badań okazała się przyjazna postawa archiwariusza wobec młodego, posiadającego pełne, dzienne wykształcenie historyczne duszpasterza akademickiego. Ks. Wróbel przekazał ks. Olszewskiemu klucz do archiwum. W stworzonych warunkach młody magister historii mógł w dowolnych porach dnia i nocy prowadzić badania. Ks. Olszewski

wspinał się po drabinie na wysokie, seminaryjne półki wykonane w XIX wieku dzięki gospodarności rektora Majerczaka; przeglądał kolejne zakurzone posyty leżące na jesionowych tarcicach i wykonywał notatki. Prowadził metodyczne rozmowy z archiwariuszem, który przekazywał mu poza źródłową wiedzę i tajną tradycję konsystorza kieleckiego. Rozmowy były prowadzone w godzinach pracy archiwum, jak również nocami, gdy archiwariusz sprawdzał, czy zapomniał wyłączyć światło, czy też pracuje tam jeszcze Olszewski. Nigdy do tej pory nie słyszano w Kielcach o tak wielkiej pracy archiwalno-historycznej.

Przebadane setki metrów akt przyniosły okazałą wiedzę nieznaną nauce. Gromadzone fiszki były cyklicznie prezentowane prof. Kłoczowskiemu na KUL-u. Dyskutowano o tym na seminarium, a Kłoczowski ukierunkowywał metodycznie pracę rozwijającego się historyka. Współpraca i zaufanie na gruncie diecezjalnym pozwoliły na przeprowadzenie pionierskich badań i w konsekwencji dokonano się rozpoznanie przydatności archiwaliów kieleckich do badań nad historią Kościoła. Ten etap rozwoju zaciążył na całym dorobku ks. Olszewskiego i uczynił go wytrawnym znawcą dziewiętnastowiecznej historii¹⁰. W 1969 r. opublikował artykuł omawiający zasób konsystorza kieleckiego pod względem przydatności do badań¹¹. Artykuł ten otworzył serię rozpraw źródłoznawczych. Archiwum Diecezjalne w Kielcach od tego momentu pojawiło się we współczesnej nauce i zawdzięcza swój naukowy charakter ks. Olszewskiemu jako temu, który „pierwszy odważył się być” metodycznym i naukowym.

Łączenie duszpasterstwa akademickiego z pracą naukową okazało się dość uciążliwe. Po trzech latach bp Jan Jaroszewicz udzielił ks. Olszewskiemu urlopu naukowego (1969–1973). W czasie urlopu zapoznał się z metodami Pracowni Badań Struktur Społecznych Instytutu Historii PAN w Warszawie. Podjął również współpracę z Instytutem Geografii Historycznej Kościoła w Polsce przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, ponadto z Instytutem Tomistycznym oo. Dominikanów w Warszawie. Badania nad aktami konsystorskimi w Kielcach przy zastosowaniu metod wypracowanych w PAN pozwoliły przygotować rozprawę doktorską, której promotorem był prof. Stefan Kieniewicz. W 1974 roku praca została opublikowana pod tytułem: *Struktura społeczna duchowieństwa diecezji kielecko-krakowskiej (1835–1864)*.

Seminaryjny profesor historii Kościoła

Po uzyskaniu doktoratu seminaryjne wykłady historii Kościoła, które do tej pory prowadził ks. Wróbel zostały przekazane ks. Olszewskiemu. Bp Jan Jaroszewicz dnia 31 sierpnia 1973 r. mianowany ks. Olszewskiego profesorem historii Kościoła w Wyższym Seminarium Duchownym

w Kielcach. Na stanowisku profesora seminaryjnego pozostawał przez 37 lat do roku 2010. W dziejach seminarium był pierwszym wykładowcą, który uzyskał habilitację i kolejne stopnie, aż do profesora zwyczajnego. W innych seminariach doktor habilitowany jako wykładowca historii to rzeczywistość przedwojenna¹². Prowadzone wykłady zaowocowały po 9-u latach wydaniem podręcznika *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*. Podręcznik ten posiadając charakter opracowania odznaczającego się charakterem syntetycznym wypełnił brak na polskim rynku wydawniczym i pozostaje aktualnym opracowaniem przydatnym w wykładach uniwersyteckich. Ponadto z racji problemowego ujęcia jest przystępny dla każdego czytelnika. *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie* zostały wydane czterokrotnie¹³. Wydanie podręcznika stawia ks. Olszewskiego obok nielicznych profesorów seminarium kieleckiego, którzy byli autorami podręczników. Wśród współczesnych był to ks. Edward Szafrowski autor *Podręcznika prawa kanonicznego*. Spośród przedwojennych można wymienić ks. Zygmunta Pilcha autora *Homietyki duszpasterskiej* i *Nauki duszpasterzowania*¹⁴.

Prowadzone wykłady przysporzyły ks. Olszewskiemu wdzięcznych słuchaczy w alumnach, którzy licznie gromadzili się na zajęciach (pomimo faktycznego braku przymusu). Syntetyczny umysł Olszewskiego i wysoka kultura osobista oddziaływały na kandydatów do kapłaństwa. Ekspresywny przekaz i cała aparycja profesora-pasjonata ożywiały percepcję alumnów, którzy obserwując emocje dojrzałego kapłana przyswajali sobie komunikat, że historia Kościoła jest ważną dyscypliną teologiczną. Profesor łączył znajomość nowoczesnych metod naukowych z postawą patriotyczną. W latach osiemdziesiątych regularnie wychodził na ambonę katedralną i wygłaszał kazania patriotyczne. Podejmował te działania duszpasterskie jako obowiązek głoszenia prawdy. Wypełniał misję głoszenia gorliwie i z odwagą, na którą mógł sobie pozwolić w związku z faktyczną niezależnością od służb.

W okresie dominacji prądów teologii progresywnej jego wykłady ze stosowanymi warsztatowo wątkami o kulturze religijnej wzbudzały szacunek do polskiej religijności. Merytoryczne kompetencje i fascynacja polską religijnością w postawie księdza profesora stanowiły przeciwwagę dla ekskluzywistycznych poglądów głoszących jakoby istniała jedynie dobra religijność rzymska, interpretowana w nurcie progresywnym, wszystkie inne przejawy religijności są niższe i przeznaczone do zreformowania w jednym słusznym kierunku. Był też zwolennikiem Radia Maryja. Od początku działalności tego radia był wiernym, choć ukrytym jego słuchaczem. Żywił przekonanie, że ten nurt polskiego katolicyzmu krystalizujący się wokół Radia Maryja przewycięży dominację modnych w tamtych latach środowisk tzw. inteligencji; krytycznej wobec polskość i tradycyjnej religijności.

Sposób prowadzenia wykładów pociągał wielu alumnów na seminarium z historii Kościoła. Wysoki poziom prowadzonych wykładów nie przekładał się jednak na podwyższenie wymagań na egzaminach. Egzaminy u ks. Olszewskiego wymagały średniego nakładu pracy. Wszystko zmieniało się na seminarium naukowym. Poziom seminarium był bardzo wysoki. Profesor sprawiał przyjazne wrażenie jako wykładowca i egzaminator. Z szacunkiem i wielką kulturą traktował alumnów. Seminarium naukowe z historii Kościoła było mekką poszukiwaczy wolności. Zauważalny i wysoko ceniony przez alumnów był autentyzm ks. Olszewskiego. Jako promotor prac magisterskich był jednak bardzo wymagający. Nie dopuszczalne były tematy szkolne, spełniające minimum wymagań do magisterium – umiejętność posługiwania się literaturą. W celach stawianych przez Olszewskiego każde magisterium musiało być badawcze i twórcze. Praca taka z łatwością mogła przejść procedurę recenzyjną stosowaną w czasopiśmie. Właściwie każde magisterium było autentycznym, specjalistycznym studium opartym na źródłach. Z powodu braków warsztatowych alumni jako studenci teologii z trudem podejmowali kwerendę archiwalną. Autentyczne zainteresowania połączone z respektem i sympatią wobec profesora zderzały się z barierą źródeł archiwalnych. Brak umiejętności korzystania ze źródeł powodował zwykle na pierwszym etapie zniechęcenie i rezygnację. Większość prób napisania magisterium zakończyła się niepowodzeniem. Alumni przekierowywani na inne seminaria zwykle jednak kończyli jako magistry teologii¹⁵.

Całokształt prac nad magisteriami zamyka w liczbie zaledwie ośmiu wypromowanych księży magistrów (w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach wypromował 70 prac). Spośród ośmiu magistrów czterech zajęło się zawodowo historią. Ks. dr hab. (prof. KUL) Grzegorz Bujak jest pracownikiem KUL-u, zajmuje się archiwistyką i synodami w okresie międzywojennym. Ks. dr Paweł Tkaczyk historyk sztuki, koordynuje w kurii sprawy budownictwa kościelnego i jest założycielem Muzeum Diecezjalnego w Kielcach. Jego publikacje koncentrują się na historii sztuki i dziejach parafii. Ks. dr Tomasz Gocel prowadzi badania nad dziejami diecezji kieleckiej ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej. Ks. dr Andrzej Kwaśniewski prowadzi wykłady seminaryjne oraz pełni funkcję dyrektora archiwum. Jego publikacje dotyczą bibliologii, archiwistyki i dziejów diecezji kieleckiej. Pomimo bardzo małej liczby magisteriów wypromowanych przez ks. Olszewskiego możemy obserwować duże osiągnięcia w kształtowaniu specjalistycznej kadry duchowieństwa diecezji kieleckiej. Znaczące wyniki w kształtowaniu kadry udało się osiągnąć na próbie zaledwie ośmiu magistrów. Czterej historycy kieleccy zostali ukształtowani na poziomie magisterium i przygotowani do dalszych studiów. Każdy z czterech

wymienionych przypadków charakteryzuje się kontynuacją działalności naukowej, co wskazuje na owocne inspiracje przyjęte od Mistrza. Piętno naukowe odcisnięte na nich w warsztacie naukowym ks. Olszewskiego nie podlega zakwestionowaniu. W skali diecezjalnej jest to nie częste zjawisko relacji mistrz-uczeń, biorąc pod uwagę choćby wykładowców historii Kościoła.

Rozwój warsztatu i wkład w historiografię diecezji

Po obronie doktoratu (1972 r.) następował u ks. Olszewskiego dalszy rozwój warsztatu badawczego i zdobywanie kolejnych stopni naukowych: habilitacja (1986), profesura (2000). Praca w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (1983–1989) oraz w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach (1993–2005). W latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych korzystał ze stypendiów naukowych w Paryżu, w Wiedniu, w Rzymie i Louvain-La-Neuve. Pobyt w zagranicznych ośrodkach uniwersyteckich przyczynił się do poznania metodologii badań dotyczących historii religii. Z krajowych ośrodków najważniejszą instytucją okazał się Instytut Tomistyczny oo. Dominikanów w Warszawie. Praca w instytucie dominikańskim umożliwiła przeprowadzenie kwerendy dotyczącej polskiej kultury religijnej. Dwie najważniejsze prace to *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku* wydana w Warszawie w 1996 roku oraz *Kultura i życie religijne społeczeństwa polskiego w XIX wieku* wydana w Lublinie w 2014 r. Obok nich znajdowały się prace dotyczące religioznawstwa, monografie wybitnych przedstawicieli życia zakonnego i inne¹⁶. Najważniejsze prace naukowe ks. Olszewskiego dotyczą ogólnopolskich tematów kultury religijnej i jako takie uzyskały odrębne omówienie w specjalnym studium¹⁷. Znaczenie tych prac dla diecezji kieleckiej wiąże się z wykorzystaniem źródeł kieleckich do analiz w skali ogólnopolskiej. Drugi aspekt to fakt, że badania krajowe był prowadzone przez księdza należącego do diecezji, w której stworzono warunki rozwoju.

Obok głównego nurtu badań nad kulturą religijną wartościowe dla diecezji były monografie parafii. Trzy prace dotyczące Kij, Skalbmierz i Jędrzejowa mają charakter wzorcowy¹⁸. Praca na temat Chmielnika ma charakter spopularyzowanych badań naukowych¹⁹. Ponadto powstała również praca na temat parafii Pierzchnica i Drugnia, w tworzeniu której ks. Olszewski odegrał rolę redaktora²⁰. Mniejsze prace dotyczyły wielu innych parafii²¹. Obok prac poświęconych parafiom wymienić należy publikacje o sanktuariach i innych instytucjach diecezji²². Specjalne miejsce w badaniach nad parafiami zajmuje elenchus wydany w 1999 roku²³. W dziejach diecezji kieleckiej pozostaje to najlepsze tego typu opracowanie. Podobną wartość

posiada w skali krajowej. Dzięki rozwiniętemu warsztatowi ks. Olszewskiego katalog zawiera historyczne opisy parafii, w których uwzględniono stan badań. Katalog poprzedzony został obszernym wstępem, który jest syntetycznym opracowaniem historii diecezji kieleckiej. Zawarte w katalogu opisy dziejów parafii były czytane przez duchowieństwo. Dzięki pracy badawczej i redakcyjnej ks. Profesora katalog stał się skutecznym narzędziem upowszechnienia wiedzy o parafiach. Wiedza ta po 1999 r. zagościła na plebaniach i wikariatach.

Dzieje diecezji zajmują znaczną część bibliografii ks. Olszewskiego. Specjalne studia zostały poświęcone historii diecezji w ogólności oraz poszczególnym zagadnieniom z wyraziście zarysowującą się kulturą religijną²⁴. Znaczniejsze postacie duchownych otrzymały opracowania autorstwa ks. Olszewskiego. Życiorysy pisane jako nekrologi ukazały się w *Kieleckim Przeglądzie Diecezjalnym*. Na szczególną uwagę zasługują biogramy w *Polskim Słowniku Biograficznym*, *Encyklopedii Katolickiej* oraz w *Słowniku Polskich Teologów Katolickich*. Życiorysy były opracowane jako prace obowiązkowe dla diecezji. Największą wartość mają biogramy wraz z bibliografią podmiotową i przedmiotową opublikowane w słowniku teologów. Dzięki temu większość kieleckich teologów posiada zebraną bibliografię²⁵. Wiele prac poświęcił dziejom seminarium, w których przewagę uzyskał nurt dziejów teologii²⁶. Ks. Profesor brał udział w badaniach i konferencjach naukowych dotyczących klasztorów z historycznych terenów diecezji kieleckiej: cystersów jędrzejowskich i wąchockich, benedyktynów świętokrzyskich, bożogrobców miechowskich, bernardynów z Karczówki²⁷. Ks. Olszewski był autorem jedenastu książek, ponadto współautorem czterech, jak też redaktorem bądź współredaktorem kilku wydawnictw zbiorowych. Bibliografia podmiotowa obejmuje 355 publikacji, obok tego znajduje się znaczna liczba przedruków. Artykuły były publikowane na łamach około 40-u periodyków. Pomimo ogólnopolskiego charakteru twórczości znaczna część dorobku dotyczy jednak diecezji kieleckiej.

Dodatkowe funkcje i dzieła oraz emerytura

Obok badań naukowych, które są podstawową działalnością pracownika nauki, na uwagę zasługują również prace organizacyjne związane z funkcjami, inicjatywami i urzędami kościelnymi. W dziejach diecezji wszyscy historycy pełnili określone funkcje mniej lub bardziej związane z wykładami i badaniami naukowymi. Biskup Ludwik Łętowski był wikariuszem apostolskim diecezji krakowskiej i jednocześnie wikariuszem apostolskim wikariatu apostolskiego w Kielcach. Ks. Walenty Witkowski był kanonikiem kolegiaty kieleckiej. Ks. Zdanowski był bibliotekarzem, prowadził muzeum

i archiwum. Ks. Franciszek Mazurek był ceremoniarzem biskupa Kaczmaraka i archiwariuszem. Ks. Tomasz Wróbel był członkiem kapituły katedralnej, archiwariuszem, bibliotekarzem i kanclerzem kurii. Ks. Olszewski był wykładowcą seminaryjnym oraz wykładowcą PAT-u w Krakowie i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach. Znaczące prace wykonał również w instytucjach diecezjalnych skierowany tam przez zwierzchność kościelną.

W 1982 r. bp Stanisław Szymecki założył Studium Teologiczne w Kielcach. Kolejny ordynariusz bp Kazimierz Ryczan w 1993 r. przekształcił studium w Świętokrzyski Instytut Teologiczny, który był afiliowany do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Bazę kadrową zorganizowanego studium stanowili wykładowcy seminaryjni. Od 1982 r. ks. D. Olszewski był wykładowcą historii Kościoła w studium, następnie w instytucie. Od początku lat osiemdziesiątych XX wieku na gruncie diecezjalnym podjęto starania o wznowienie działalności wydawniczej. W 1990 r. bp Stanisław Szymecki erygował Wydawnictwo „Jedność”²⁸. Ks. prof. Olszewski działał w Komisji Wydawniczej Wydawnictwa Jedność, aż do rezygnacji z funkcji w roku 1993. Pierwszą książką reaktywowanego wydawnictwa „Jedność” była praca pod redakcją ks. D. Olszewskiego na temat cystersów z okazji 850-lecia fundacji archiopactwa jędrzejowskiego²⁹.

Środowisko seminaryjne od czasów przedwojennych nie posiadało czasopisma naukowego. Nawiązując do sławnej działalności ks. Zygmunta Pilcha ks. bp. Kazimierz Ryczana w 1997 r. założył czasopismo „Przegląd pastoralno-homiletyczny”³⁰. W związku z zamysłem nadania czasopismu charakteru ogólnopolskiego bp Ryczan mianował ks. Olszewskiego redaktorem naczelnym. Czasopismo skupiło teologów z różnych ośrodków naukowych. Postawiono wysokie wymagania, co pozwoliło wyeliminować twórczość popularno-naukową. Pierwszy redaktor pracował do rezygnacji przyjętej przez biskupa w dniu 4 listopada 1999 r.

Biorąc pod uwagę wkład pracy w rozwój nauki i diecezji ks. bp Stanisław Szymecki mianował ks. D. Olszewskiego dnia 6 października 1992 r. kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej w Kielcach. Po krótkim czasie nowo mianowany kanonik w przyspieszonym trybie złożył rezygnację, która została przyjęta przez biskupa w dniu 11 grudnia 1992 r. Kolejny ordynariusz kielecki bp Kazimierz Ryczan mianował ks. Daniela Olszewskiego Promotorem Sprawiedliwości w Sądzie Biskupim w Kielcach (1993 r.) następnie kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej w Kielcach (1994 r.)

Od 2005 r. ks. Olszewski był emerytowanym profesorem Akademii Świętokrzyskiej (WSP w Kielcach w 2000 r. została przekształcona w Akademię Świętokrzyską). Po pięciu latach w 2010 r. zakończył wykłady w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach. W czasie emerytury

kontynuował badania. Angażował się w tworzone przy Archiwum Diecezjalnym w Kielcach stowarzyszenie katolickie o nazwie Towarzystwa Przyjaciół Archiwum Diecezjalnego im. bł. Wincentego Kadłubka w Kielcach. Dnia 9 października 2012 r. o godzinie 16.30 wygłosił pierwszy inauguracyjny referat *Kult bł. Wincentego Kadłubka*. Referat zakończył postulatem, że autor *Kroniki polskiej* jest dobrym kandydatem na patrona towarzystwa³¹. Do czasu choroby był regularnie na wszystkich posiedzeniach towarzystwa. Opuścił w tym czasie tylko jedno spotkanie (na KUL-u odbywało się w tym samym terminie spotkanie komisji oceniającej dorobek do profesury o Rolanda Prejsa). Postawa ks. Olszewskiego na forum tworzonego przy archiwum towarzystwa przyczyniła się do skupienia wokół archiwum pracowników nauki głównie związanych z Instytutem Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Wskazując wartość podjętej przez archiwum diecezjalne inicjatywy faktycznie skupił w towarzystwie swoich kolegów i uczniów z uniwersytetu. Po pionierskich badaniach rozpoczętych w 1966 roku tworzenie towarzystwa było drugą ważną pracą wykonaną dla archiwum³².

Z towarzystwem przyjaciół związana była inicjatywa powołania przy archiwum Studium Historii Diecezji Kieleckiej. Instytucja ta została założona dekretem ks. bp. Kazimierza Ryczana w dniu 7 października 2013 r. W ciągu roku akademickiego 2012/2013 odbywały się comiesięczne spotkania towarzystwa, w trakcie których ukształtowała się koncepcja studium. Spośród członków towarzystwa pracownicy nauki przyjęli zlecenie przygotowania wykładów oryginalnego studium historii diecezji. Rola ks. Olszewskiego polegała na konsultacjach merytorycznych i zabieraniu głosu w kwestiach decydowania o obsadzie i zakresie tematycznym poszczególnych wykładów. Jednak ważniejsza była jego rola jako badacza historii diecezji. Dzięki jego badaniom i publikacjom możliwe było sięgnięcie po koncepcję wykładania wiedzy o diecezji. W tym sensie z jego warsztatu przyczynowo-skutkowo powstało studium³³. Wykłady studium odbywają się w Kielcach i w Miechowie obejmując łącznie swoim oddziaływaniem grupę ludzi świeckich i osób konsekrowanych; łączna liczebność uczestników waha się od 150 do 200 osób. Studium uzyskało drugą popularną nazwę – Kurs Przewodników Diecezji Kieleckiej. Nośna nazwa wskazuje na celowość praktyczną przekazywanej wiedzy. Absolwenci trzyletniego studium będą mogli podjąć posługę przewodników w miejscach sakralnych i historycznych diecezji.

Inicjatywą podobną pod względem edukacyjnym do studium było Koło Historyczne Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach. Zostało zorganizowane w 2011 roku. Obejmuje swoim oddziaływaniem grupę kilkunastu zrzeszonych alumnów i diakonów seminarium. Ks. Olszewski był obecny na pierwszym spotkaniu w dniu 2 kwietnia 2011 roku. Jako

emerytowany wykładowca historii Kościoła został poproszony przez następcę (autora) na pierwsze założycielskie spotkanie, następnie prowadzone były z nim konsultacje na temat programu i metod pracy. W przeciwieństwie do Studium Historii Diecezji Kieleckiej koło nie uzyskało opracowanego programu. Rolę programu spełniają przyjęte cele. W zależności od potrzeb i zainteresowań uczestników realizowane są poszczególne zadania. Podstawowym zadaniem realizowanym w ramach prac koła jest rozwijane zainteresowań historycznych u alumnów. Prowadzone są również praktyki w Sanktuarium Grobu Bożego w Miechowie. W trakcie praktyk alumni uczestniczą w duszpasterstwie pielgrzymów prowadzonym przez kapłanów. Rola alumnów to przybliżanie dziejów sanktuarium. Podobnie jak w przypadku studium działanie ks. Olszewskiego było inspirujące i bez etosu historii Kościoła wytworzonego przez niego na gruncie diecezji i seminarium nie byłoby możliwe założenie tej organizacji³⁴.

Okres emerytury okazał się czasem twórczym, pozwalającym na opracowanie i wydanie ostatniej książki zatytułowanej: *Kultura i życie religijne społeczeństwa polskiego w XIX wieku*. Publikacja ukazała się po kilkuletnim oczekiwaniu w 2014 r. w serii *Dzieje chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*. W czasie oczekiwania na druk była opracowywana kolejna publikacja na temat zakonów w XIX wieku. Zaawansowana praca, która była przewidywana we wspomnianej serii, ostatecznie nie została zredagowana. W 2013 r. zakończona została kwerend i przygotowywany plan pracy. Planowane były konsultacje³⁵. Dnia 29 sierpnia 2013 r. ks. Daniel Olszewski uległ wypadkowi, który uniemożliwił dalszą pracę. Po długim okresie choroby zmarł dnia 5 lutego 2015 r. w Domu Księży Emerytów Diecezji Kieleckiej w Kielcach. W testamentie przekazał prawa do własnych publikacji Wyższemu Seminarium Duchownemu w Kielcach, księgozbiór naukowy został przekazany do Archiwum Diecezjalnego w Kielcach. Testament rozpoczyna się od zapisu: „Wielbię Boga za dar kapłaństwa. Godność kapłaństwa uznaję za najwyższą wartość w moim życiu”. Dnia 9 lutego 2015 r. został pochowany na cmentarzu w rodzinnej parafii Jasionna koło Jędrzejowa. W godzinach przedpołudniowych została odprawiona msza pogrzebowa w katedrze kieleckiej, następna msza miała miejsce w rodzinnym kościele parafialnym w Jasionnej³⁶.

Podsumowanie porównawcze

Bibliografia dawniejszych historyków diecezji kieleckiej zamyka się w liczbie ponad 230 publikacji: Łętowski – 45, Witkowski – 4, Siarkowski – ponad 100, Zdanowski – 20, Mazurek – 10, Wróbel – 55. Bibliografia Olszewskiego obejmuje 355 publikacji. Widoczna jest znaczna liczebna

przewaga dorobku ostatniego, zmarłego historyka nad łącznym dorobkiem jego poprzedników. Jeśli chodzi o wartość merytoryczną przewaga wzrasta dodatkowo kilkakrotnie. Naturalnie rozwój nauki jaką jest historia sprzyjał rozwojowi warsztatu ks. Olszewskiego. Jego poprzednicy działali w trudniejszych dla nauki warunkach. Jednak nie pomniejsza to wartości dorobku ks. Olszewskiego, a jedynie pozwala docenić wysiłki poprzedników w kontekście warunków w jakich działali. Znaczącym osiągnięciem jest również wykształcenie czterech historyków diecezjalnych.

Należy zwrócić również uwagę na funkcje diecezjalne. Wszystkie ważne funkcje podjęte przez ks. Olszewskiego były związane z jego kompetencjami naukowymi. Jego poprzednicy w XIX wieku nie mieli możliwości bycia redaktorem czasopisma naukowego, które byłoby założone w Kielcach. Działali jednak w konsystorzach, w kapitule i w innych instytucjach. Zasadą ks. Olszewskiego jest jednak umiejętne postępowanie na gruncie diecezjalnym, które polegało na angażowaniu się w rzeczy związane z nauką. Zaangażowanie w tej dziedzinie niejako fizycznie oddalało wszystko co nie byłoby związane z drogimi mu wartościami naukowymi. Wyrażał wielokrotnie własną opinię na ten temat, która streszczała się w sformułowaniu: jeśli inni pracują w danej dziedzinie i nie ma tam braków kadrowych, to on rezygnuje z tego typu pracy, którą inni mogą poprawnie wykonywać³⁷. Dzięki takiej postawie mógł owocnie pracować naukowo. Życie i twórczość wybitnego kapłana i historyka zasługują na dalsze badania. W ramach prac archiwum diecezjalnego przewidziane jest m. in. zebranie wspomnień do publikacji o ks. Olszewskim.

Przypisy:

¹ *Bibliografia piśmiennictwa profesorów Seminarium Kieleckiego 1727–2001. Księga jubileuszowa*, opracowali D. Krześniak-Firlej, W. Firlej, A. Kaleta, Kielce 2002, s. 82–86, 206–207.

² H. Wyczawski, *Siarkowski Władysław*, w: *Słownik polskich teologów katolickich* (dalej SPTK), t. 4, red. H. Wyczawski, Warszawa 1983, s. 59–62.

³ T. Wróbel, *Archiwum Diecezjalne w Kielcach. Rys historyczny*, s. 19. [Rękopis w posiadaniu autora.]

⁴ J. Zdanowski, *Ks. Władysław Siarkowski (ur. 28 II 1840, zm. 23 III 1902 r.) „Kielecki Przegląd Diecezjalny”* (dalej KPD) 34 (1948), nr 9–10, s. 216–223.

⁵ T. Wróbel, *Ks. Józef Zdanowski, historyk kielecki*, KPD 54 (1978), nr 1, s. 29–37.

⁶ D. Olszewski, *Ksiądz prałat Tomasz Wróbel (1908–1985) – archiwista i historyk Kościoła. Wspomnienia pośmiertne*, KPD 61 (1985), nr 5, s. 365–373.

⁷ T. Wróbel, *Ks. Józef Zdanowski*, w: SPTK, t. 7, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 485–487. D. Olszewski, *Mazurek Franciszek*, w: SPTK, t. 6, red. L. Grzebień,

Warszawa 1983, s. 440–441. Tenże, *Wróbel Tomasz*, w: SPTK, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 639–641.

⁸ Tytułem egzemplifikacji: *[Bibliografia D. Olszewskiego za lata 1969–2001]* w: *Bibliografia piśmiennictwa profesorów Seminarium Kieleckiego 1727–2001. Księga jubileuszowa*, opracowali D. Krześniak-Firlej, W. Firlej, A. Kaleta, Kielce 2002, s. 347–365. *Bibliografia publikacji księdza profesora Daniela Olszewskiego za lata 1969–2003*, opracował J. Pielas, „Almanach Historyczny” 6 (2004), s. 13–33. A. Massalski, *Książka Profesor Daniel Olszewski*, tamże, s. 9–12. A. Kwaśniewski, *Biogram oraz bibliografia podmiotowa i przedmiotowa księdza profesora Daniela Olszewskiego (1934–2015)*, „Kościół w Polsce. Dzieje i kultura” [artykuł w druku]. Tenże, *Dorobek naukowy księdza profesora Daniela Olszewskiego* [artykuł w druku].

⁹ Informacje z autopsji autora, uzyskane w trakcie rozmów z ks. D. Olszewskim.

¹⁰ Informacje z autopsji autora, uzyskane w trakcie rozmów z ks. D. Olszewskim.

¹¹ D. Olszewski, *Akta Konsystorza Kieleckiego jako podstawa źródłowa do badań nad parafiami i duchowieństwem pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 19 (1969), s. 5–30.

¹² Ks. Józef Nowacki jako wykładowca historii w seminarium gnieźnieńskim uzyskał habilitację 1938 roku we Lwowie. Por. M. Banaszak, *Nowacki Józef (1895–1964)*, w: SPTK, t. 6, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 552–556.

¹³ D. Olszewski, *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*, Katowice 1982; wyd. 2 Katowice 1983; wyd. 3 poszerz. Kraków 1996; wyd. 4 poszerz. Kraków 1999.

¹⁴ A. Szafranski, *Pilch Zygmunt (1888–1962)*, w: SPTK, t. 6, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 669–674. D. Olszewski, *Sztafrowski Edward*, w: SPTK, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 563–568.

¹⁵ Informacje z autopsji autora.

¹⁶ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *W służbie cierpiącym. Charyzmat Kazimierza Gruszczyńskiej (1848–1927)*, Niepokalanów 1991. Tenże, *Ks. Ignacy Kłopotowski. Życie i apostołat*, Warszawa 1996.

¹⁷ A. Kwaśniewski, *Dorobek naukowy księdza profesora Daniela Olszewskiego*.

¹⁸ D. Olszewski, *Parafia Kije. Zarys dziejów*, Kielce 1993 [współautor: E. Wiśniowski]. Tenże, *Parafia Skalbmierz. Zarys dziejów*, Kielce 2000 [współautor: S. K. Olczak]. Tenże, *Parafia Trójcy Świętej w Jędrzejowie na tle dekanatu*, Kielce 2003 [współautor: W. Kowalski].

¹⁹ D. Olszewski, *Parafia w epoce przedrozbiorowej*, w: *Parafia Chmielnik. Zarys dziejów*, red. S. Rogala, Kielce 2001, s. 11–63.

²⁰ *Parafie gminy Pierzchnica. Zarys dziejów*, red. D. Olszewski, Kielce 2002.

²¹ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Parafia Jasionna – geneza, powstanie, rozwój*, KPD 65 (1989), nr 4, s. 278–286. Tenże, *Dzieje parafii Włoszczowa. Stan i perspektywy badań*, w: *Powołanie i służba. Księga jubileuszowa ku czci biskupa Mieczysława Jaworskiego w 70. rocznicę urodzin*, red. K. Gurda, T. Gacia, Kielce 2000, s. 389–399. Tenże, *Nowe parafie w diecezji kieleckiej w pierwszym pięcioleciu posługi pasterskiej biskupa Kazimierza Ryczana (1993–1998)*, KPD 74 (1998), nr 5, s. 395–402.

²² Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Sanktuaria diecezji kielecko-krakowskiej w pierwszej połowie XIX wieku*, w: *Geografia i sacrum. Profesorowi Antoniemu*

Jackowskiemu w 70. rocznicę urodzin, red. B. Domański, S. Skiba, Kraków 2005, s. 427–433. Tenże, *Kult Matki Bożej Łaskawej w kościele katedralnym w Kielcach*, KPD 67 (1991), nr 1, s. 51–60 [współautorka: A. Witkowska]. Tenże, *Początki kapituły wiślickiej i jej kulturotwórcza rola*, KPD 50 (1974), s. 185–194 [współautor: Z. Nocoń].

²³ *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji kieleckiej*, red. J. Kaczmarek i inni, Kielce 1999.

²⁴ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Kazanie jako źródło badań dziejów kultury i mentalności religijnej (na przykładzie rękopisów biskupa kieleckiego Macieja Majerczaka 1800–1870)*, „*Studia z Historii Kaznodziejstwa i Homiletyki*” 3 (1982), s. 72–91. Tenże, *Z problematyki postaw społeczno – religijnych w diecezji kieleckiej na przełomie XIX i XX wieku*, KPD 59 (1983), nr 3–4, s. 145–166. Tenże, *Diecezja kielecka w XIX wieku. Przemiany społeczno-religijne*, w: *Księga jubileuszu stulecia diecezji kieleckiej (1883–1983)*, do druku przygot. E. Szafrowski przy współprac. D. Olszewskiego, Kielce 1986, s. 293–306. Tenże, *Rozwój kultury religijnej na obszarze diecezji kieleckiej. Zarys historyczny*, KPD 65 (1989), nr 3, s. 195–199. Tenże, *Diecezja kielecka 1981–1990. Kronika wydarzeń*, w: S. Szymecki, *Chrystus w Kościele*, Kielce 1991, s. 244–258. Tenże, *Struktura i funkcje parafii w Zagłębiu Dąbrowskim na przełomie XIX i XX wieku*, „*Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria: Zeszyty Historyczne*” 4 (1997), s. 123–132. Tenże, *Diecezja kielecka w XIX–XX wieku. Życie religijne i przemiany społeczne*, w: *In vinculo communionis. Księga jubileuszowa ku czci biskupa kieleckiego Kazimierza Ryczana w 60. rocznicę urodzin*, red. K. Gurda, T. Gacia, Kielce 1999, s. 204–216. Tenże, *Bractwa religijne w diecezji kieleckiej w XIX wieku*, w: *Ojczyzna i wolność. Prace ofiarowane profesorowi Janowi Ziółkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Barańska, W. Matwiejczyk, E. M. Ziółek, Lublin 2000, s. 133–143. Tenże, *Kościół na obszarze dzisiejszej diecezji kieleckiej. Zarys dziejów*, w: *Ornamenta Ecclesiae. Sztuka sakralna diecezji kieleckiej*, red. K. Myśliński i in., Kielce 2000, s. 9–14.

²⁵ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Ksiądz Jerzy Matulewicz w kieleckim środowisku diecezjalnym*, KPD 63 (1987), nr 3, s. 175–186, Tenże, *Jaroszewicz Jan*, w: *Encyklopedia Katolicka* t. 7, kol. 1051–1052. Tenże, *Sobalkowski Szczepan*, *Polski słownik biograficzny*, t. 39, red. H. Markiewicz i in. Warszawa – Kraków 1999, s. 410–411. Tenże, *Sługa Boży ks. Józef Pawłowski (1890–1942)*, w: *Męczennicy za wiarę 1939–1945*, red. W. M. Moroz, A. Datko, Warszawa 1996, s. 101–106. Tenże, *Szafrowski Edward*, w: *SPTK, t. 8*, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 563–568.

²⁶ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Środowisko teologiczne seminarium kieleckiego. Ewolucja historyczna*, w: *Kultura teologiczna Seminarium Duchownego w Kielcach w latach 1727–2002. Księga jubileuszowa*, red. D. Olszewski, R. Kuligowski, K. Gurda, Kielce 2002, s. 19–72. Tenże, *Nauczanie liturgiki w kieleckim seminarium w XIX wieku*, w: *Ante Deum stantes*, red. S. Koperek, R. Tyrała, Kraków 2002, s. 181–188. Tenże, *Nauczanie Pisma Świętego w kieleckim seminarium w XIX wieku. Zarys problematyki badawczej*, w: *W posłudze słowa Pańskiego. Księga pamiątkowa poświęcona ks. prof. dr. hab. Józefowi Kudasiewiczowi z okazji 70-lecia urodzin*, red. S. Bielecki, H. Ordon, H. Witczyk, Kielce 1997, s. 473–481. Tenże, *Historiografia diecezji kieleckiej (XIX–XX wiek)*, w: *Nauka i oświata a społeczności lokalne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku. Prace ofiarowane Profesorowi Adamowi Massalskiemu w sześćdziesiątą rocznicę*

urodzin, red. W. Caban przy współpracy E. Kuli i C. Jastrzębskiego, Kielce 2003, s. 39–47.

²⁷ Tytułem egzemplifikacji: D. Olszewski, *Wspólnoty bernardynów i pallotynów na Karczówce*, w: *Karczówka. Historia – literatura – architektura – przyroda*, red. J. Z. Olszewski, Kielce 1995, s. 37–50.

²⁸ L. Skorupa, *Wydawnictwo „Jedność”*, KPD 62 (1991), nr 2-3, s. 154–155.

²⁹ *Cystersi w Polsce. W 850-lecie fundacji opactwa jędrzejowskiego*, red. D. Olszewski, Kielce 1990

³⁰ D. Olszewski, *Wstęp*, w: *Katalog duchowieństwa i parafii diecezji kieleckiej*, s. 43.

³¹ P. Kardys, *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Przyjaciół Archiwum Diecezjalnego im. bł. Wincentego Kadłubka w Kielcach*, ABMK 103 (2015), s. 421-426.

³² Informacje z autopsji autora.

³³ A. Kwaśniewski, *Geneza i program Studium Historii Diecezji Kieleckiej*, „Kieleckie Studia Teologiczne” 13 (2014), 179–204.

³⁴ P. Kundera, *Działalność Koła Historycznego Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach (2011–2015)*, „Obecni” 30 (2015), s. 122–128. A. Dziarmaga, *Koło Historyczne Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach. Depozytariusze dziedzictwa diecezji*, „Niedziela” 58 (2015), nr 37, (wkładka kielecka) s. VII.

³⁵ Informacje z autopsji autora.

³⁶ A. Dziarmaga, *Pożegnanie ks. prof. Daniela Olszewskiego*, „Niedziela”, 58 (2015), nr 9, (wkładka kielecka), s. I, III.

³⁷ Informacje z autopsji autora, uzyskane w trakcie rozmów z ks. D. Olszewskim.